

УДК 025.45.05УДК:005.963.1]:027.021(477.54-25)ХДНБ

Ніна Подошовка,

завідувач відділу наукової систематизації,
предметизації та організації систематичних каталогів
Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка

Науково-організаційні заходи з упровадження УДК у бібліотеках Харкова

Розкрито тематику проведених у Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка (ХДНБ) науково-організаційних заходів, присвячених упровадженню Універсальної десятикової класифікації (УДК), до участі в яких були залучені викладачі Харківської державної академії культури (ХДАК) та фахівці бібліотек Харкова, які мають досвід опрацювання документів за УДК.

Ключові слова: УДК, інформаційно-пошукові мови (ІПМ), індексування документів, організація знань, інтеграція інформаційно-бібліотечних ресурсів, міжвідомчі науково-практичні семінари, Книжкова палата України, ХДНБ

Сучасні вимоги до оперативного забезпечення запитів науковців та інших користувачів бібліотек потребують від фахівців, які здійснюють опрацювання документів, упровадження новітніх технологій, уніфікації ІПМ, створення умов для інтелектуального пошуку й інтеграції інформаційно-бібліотечних ресурсів України у світове комунікаційне середовище.

У Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка (ХДНБ) для співробітників бібліотек — головних методичних центрів Харкова щороку відбуваються міжвідомчі науково-практичні семінари "Актуальні питання каталогізації у сучасних умовах", на яких вирішуються питання аналітико-синтетичного опрацювання інформаційних ресурсів, ведення бібліотечних каталогів і здійснюється обмін досвідом з інноваційних напрацювань.

29 березня 2017 р. набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України № 177 "Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації". Відповідальною за методичне забезпечення впровадження УДК було визначено Державну наукову установу "Книжкова палата України імені Івана Федорова" (КПУ).

У ХДНБ діяльність із упровадження УДК упродовж останніх двох років було визнано пріоритетною. Колектив установи спрямував зусилля на опанування розробок і рекомендацій Книжкової палати України. Реалізація завдання (за підтримки Харківського обласного відділення (філії, ХОВ) ВГО "Українська бібліотечна асоціація" (УБА), голова — директор ХДНБ ім. В. Г. Короленка, заслужений працівник культури України В. Ракитянська) передбачала залучення до роботи Міжвідомчої комісії з питань упровадження УДК в Україні заступника директора з наукової роботи ХДНБ, кандидата наук із соціальних комунікацій Л. Глазунової, навчання співробітників

ХДНБ на курсах підвищення кваліфікації, участь у науково-методичних заходах (конференціях, семінарах, тренінгах) тощо.

1—4 березня 2017 р. завідувач відділу наукової систематизації, предметизації та організації систематичних каталогів (ВСК) Н. Подошовка взяла участь у роботі VII Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири", яка відбулася у смт Славське Львівської області. Програма заходу охоплювала важливі питання подальшого розвитку бібліотечно-інформаційної справи. Долучаючись до організації конференції, Міністерство культури України запросило бібліотечних працівників до участі у розв'язанні завдань, що розглядала секція "Упровадження УДК у практику роботи наукових та публічних бібліотек". У підсумку було опрацьовано питання підготовки бібліотекарів та обговорено проблеми, успішне подолання яких має наблизити вітчизняні установи до європейської практики. Члени секції, під керівництвом директора наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка, доктора наук із соціальних комунікацій О. Сербіна, взяли участь у роботі круглого столу "Проблеми упровадження УДК: кадрове та організаційно-технологічне забезпечення", під час якого було розроблено та обговорено рекомендації робочої групи з упровадження УДК в Україні.

28 березня 2017 року в ХДНБ відбувся загально-міський День фахівця "Новини бібліотечної справи", організований відділом науково-методичної роботи за підтримки ХОВ УБА. Учасники заходу обговорювали найактуальніші події бібліотечної галузі України.

Упродовж 15—19 травня 2017 р. Н. Подошовка та завідувач сектору лінгвістичного забезпечення електронного каталогу і формування авторитетного файлу предметних рубрик ВСК Л. Козоріз пройшли навчан-

ня в Інституті публічного управління та кадрової політики Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ) на курсах підвищення кваліфікації бібліотекарів, що проводилися з метою формування спеціальних знань з упровадження УДК та підготовки тренерів із навчальної роботи в регіонах. Бібліотечні працівники прослухали цикл доповідей завідувача відділу класифікаційних систем Книжкової палати України В. Муравйової.

7 червня 2017 р. у ХДНБ відбулося розширене засідання Вченої ради, на якій з повідомленням про упровадження УДК виступила Н. Подошова. Доповідач зосередила увагу на завданнях та організаційних аспектах роботи бібліотеки за цим напрямом; приділила особливу увагу діяльності Книжкової палати України з упровадження національного еталона УДК, підтримання україномовної класифікації в актуальному стані, видання галузевих, скорочених і повних таблиць УДК; наголосила на потребі співпраці зі спеціалістами КПУ як методичного та координаційного центру. Фахівець висвітлила зміст тренінгів із підвищення кваліфікації бібліотекарів, які працювали на базі Інституту публічного управління та кадрової політики НАКККіМ, та зазначила, що їх учасники відзначили чітку організацію роботи завдяки директорів закладу, голові президії УБА І. Шевченко, подякували В. Муравйовій за актуальні, цікаві й змістовні матеріали, подані в креативній та доступній формі, котрі допомогли вдосконалити знання з УДК.

Н. Подошова наголосила на першочергових проблемах, до яких належать: організаційно-технологічне забезпечення; придбання повних і галузевих таблиць УДК, методичних та нормативних матеріалів, технічного обладнання; потреба підтримки цієї діяльності на рівні Міністерства культури України; здійснення поступового переходу з ББК на УДК тільки після фахового навчання каталогізаторів. Запропонувала програму підвищення кваліфікації з УДК для співробітників ХДНБ, бібліотек різних систем і відомств Харкова, що передбачала проведення різноманітних науково-практичних заходів. Заняття з опанування основних правил та методики індексування за УДК на основі розробок, рекомендацій, тренінгів Книжкової палати України проводилися протягом 15—16, 21—22 червня, 9 жовтня 2017 р.

На міжвідомчому науково-практичному семінарі, що відбувся 23 червня в ХДНБ, із презентацією "Упровадження УДК у практику роботи публічних бібліотек, які її не використовували" виступили Н. Подошова та Л. Козоріз. Доповідь "Системи ББК та УДК: порівняльний аналіз" представив доцент кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи ХДАК, кандидат педагогічних наук В. Седих. Захід відвідали 86 представників бібліотек Харкова (книгозбірні ЗВО III—IV р. а., ЦБС тощо), а також тих установ, де класифікування документних потоків і раніше здійснювалося за УДК.

З метою упровадження УДК у бібліотеках Харкова систематизатори ХДНБ провели цикл лекцій для учасників методичного об'єднання бібліотек ЗВО

I—II р. а. та фахівців шкільних бібліотек про структуру таблиць класифікації, індексування за УДК, формування пошукового образу документа з урахуванням специфіки книгозбірень, найсуттєвіших відмінностей класифікації та необхідних змін у веденні каталогів і організації фондів. Для слухачів курсів підвищення кваліфікації "Особливості впровадження УДК в бібліотеках України" на базі ХДАК проводилися заняття з напрацювання практичних умінь і навичок.

17 січня 2018 р. на семінарі "Трансформація діяльності сучасних бібліотек" Науково-методичного центру професійно-технічної освіти у Харківській області, що відбувся на базі ХДНБ для підвищення кваліфікації працівників бібліотек ЗПТО та обміну інноваційним досвідом, практичне заняття з опанування методики систематизації документів за УДК провели Н. Подошова та Л. Козоріз.

Особливу зацікавленість учасників цих заходів викликала презентація статей заступника директора з наукової роботи Книжкової палати України Г. Гуцол, методичних матеріалів, розроблених В. Муравйовою, М. Ахвердовою, Ю. Набхан та іншими співробітниками установи. Також представники ХДНБ і публічних бібліотек Харкова ознайомилися з науковими дослідженнями О. Сербіна ("Система десяткової класифікації українською мовою: історія та структурний аналіз"; "Бібліотечна систематизація наукової інформації: теоретико-методологічні засади розвитку").

1 лютого 2018 р. Н. Подошова виступила на засіданні ради завідувачів при директорі з повідомленням "Упровадження УДК в практику роботи ХДНБ ім. В. Г. Короленка". Обговорювалися особливості роботи з УДК структурних підрозділів бібліотеки. Оскільки реорганізації потребували не тільки систематичні каталоги та картотеки, а й фонди структурних підрозділів, питання ефективної реалізації цього завдання вирішували методичні ради відділів. Для забезпечення повноти інформаційного пошуку за УДК у ВСК підготовлено методичні вказівки для співробітників відділу обслуговування користувачів (сектору інформаційно-консультаційної допомоги), якими можуть послуговуватися консультанти й споживачі інформації.

3 квітня 2018 р. працівники відділу наукової систематизації, предметизації та організації систематичних каталогів організували семінар за темою: "Практичне індексування та використання УДК для організації систематичних каталогів". Захід розпочала Л. Глазунова, яка ознайомила присутніх з актуальними матеріалами, розглянутими на засіданнях Міжвідомчої комісії з питань упровадження УДК в Україні. Промовець нагадала, що Комісія була заснована Книжковою палатою України згідно з рішенням Вченої ради (протокол № 12 від 18.12.2015) для розроблення методики переходу бібліотек із ББК на УДК; до її складу входять представники провідних вітчизняних книгозбірень, голова — О. Сербін, заступник голови — Г. Гуцол. Л. Глазунова повідомила, що було підбито підсумки впровадження УДК в Україні 2017 р. і визначено перспективи, а також окреслила плани

діяльності Міжвідомчої робочої групи з лінгвістичного забезпечення бібліотечних інформаційно-пошукових систем (ІПС) під керівництвом завідувача відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидата історичних наук О. Кириленка, створеної зі співробітників бібліотек України для реалізації завдань, визначених Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України". Л. Глазунова наголосила, що робота групи, до якої входять фахівці ХДНБ, спрямована на взаємодію бібліотек у розв'язанні завдань удосконалення ІПС, обміну досвідом з уніфікації лінгвістичних засобів, розвитку електронних каталогів, створення зручного інтерфейсу для ефективного пошуку, що важливо для розкриття змісту бібліотечних фондів і надання оперативного доступу до інформації.

Про шляхи й проблеми упровадження УДК у ХДНБ поінформувала колега Н. Подошовка. Доповідач нагадала, що УДК застосовується у 130 країнах, діє 57 мовами, її нотаційний складник відповідає міжнародним стандартам, практиці та реаліям опрацювання інформаційних ресурсів. УДК — це міжнародна система організації знань та індексування документів, потрібно пам'ятати, що юридично таблиці УДК є інтелектуальною власністю міжнародного Консорціуму УДК (УДКК), який знаходиться в Гаазі (Нідерланди) та його уповноважених представників. Довільна зміна рубрик, а також внесення змін і доповнень до таблиць без узгодження з УДКК заборонені. Книжкова палата України — єдина в державі установа, якій надано ексклюзивну ліцензію на переклад і видання таблиць УДК в Україні, а також методичний центр із питань її впровадження.

Н. Подошовка наголосила, що ефективність і повнота багатоаспектного тематичного пошуку в сучасних традиційних та автоматизованих інформаційно-пошукових системах залежить від якісного рівня лінгвістичного забезпечення, точності індексування, кваліфікації працівників, які його здійснюють. Відповідно до плану впровадження УДК у ХДНБ, обговореного й затвердженого на засіданні Вченої ради, проводилися практичні заняття з індексування документів за таблицями УДК, опанування основних правил, особливостей визначення класифікаційних індексів для наукових документів тощо. Були отримані та вивчалися методичні рекомендації Книжкової палати України, зокрема "Таблиця зіставлення індексів ББК і УДК", "Методичні рекомендації щодо визначення класифікаційних індексів УДК", "Школа систематизатора", що публікувалися у "Віснику Книжкової палати" тощо. Розроблено єдину технологію переходу з ББК на УДК для того, щоб усі структурні підрозділи мали можливість працювати з фондами; а також вирішено питання організації традиційних карткових систематичних каталогів і карток за УДК.

Систематизатори ХДНБ вивчали порядок, правила й методи складання робочих таблиць за УДК. Відомо, що це максимально повний перелік індексів

(простих, складних, складених), готові класифікаційні рішення, призначені для використання під час систематизації документів та організації інформаційно-пошукового апарату за певною темою в окремій бібліотеці.

Н. Подошовка звернула увагу на те, що галузеві робочі таблиці формуються тільки на підставі повних еталонних таблиць УДК. Для відображення понять, яких бракує в таблицях, приймають методичні рішення із застосуванням правил загальної методики індексування за УДК. Важливо дотримуватися єдиного підходу до використання та формування складних і складених індексів, а отже фахівці відділу вивчали самі та рекомендували колегам ознайомитися з такими матеріалами:

— Муравйова В. М., Набхан Ю. О. Фасетна класифікація за УДК як основа інформаційного пошуку // VIII Міжнародна науково-практична конференція "Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: стратегічні орієнтири": зб. матеріалів. 2018. С. 64—67;

— Багрий І. І. Окремі питання укладання сучасних комплексних робочих таблиць класифікації (на прикладі розділів РНБУВ "Х Держава і право. Юридичні науки" та "Ц Воєнна наука. Військова справа") // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 3—5 жовт. 2017 р.). Київ: НБУВ, 2017. С. 367—371;

— Астапович Л. Л., Зенькевич Ж. К. Формирование и развитие рабочих таблиц классификации в Центральной научной библиотеке НАН Беларуси // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. Киев: НБУВ, 2017. Вып. 14. С. 153—157;

— Фурман С. И. Рабочие таблицы классификации по УДК для систематизации общественно-политической и экономической литературы // В помощь работнику НТБ. Днепропетровск, 2005. Вып. 1. С. 31—43;

— Розеншильд Л. К., Мильграм В. Д., Смирнов И. Ф. Составление рабочих таблиц УДК на персональном компьютере // Научные и технические библиотеки. 1993. № 1. С. 50—56;

— Рабочие таблицы классификации по разделу УДК "Информатика" / сост.: С. Г. Дуплева, А. В. Владимирова, Л. Н. Выходцева, А. П. Сотникова. Москва: ГПНТБ, 1992. 60 с.;

— Лупандин И. В. Рабочие таблицы УДК по физике. Включение новых понятий при помощи аббревиатур // Научное описание и систематизация литературы: сб. науч. тр. Москва: АН СССР, 1986. С. 39—45;

— Порядок, правила и методы составления рабочих таблиц классификации по УДК (методические указания) / сост.: С. Г. Дуплева, Л. В. Лобова, О. Л. Орликова. Москва: ГПНТБ, 1984. 16 с.

Розглянувши аспекти практичного індексування за УДК, Н. Подошовка наголосила, що мета наукового опрацювання документів — упорядкування інформації, збереження, а головне — забезпечення зручної

навігації для релевантного пошуку. УДК охоплює всі галузі науки та практики, що дає змогу повно й точно розкрити тематичний зміст інформаційних ресурсів за допомогою комбінуння повних класифікаційних індексів, використовуючи фасетну класифікацію або регулюючи їх для потрібної певній бібліотеці глибини. Опанування методики є важливою умовою використання УДК, а здійснення якісного переходу з ББК на УДК можливе лише за умови набуття систематизаторами навичок роботи з таблицями.

Доповідач також повідомила, що співробітники ВСК відвідали відділи наукової обробки документів та організації каталогів бібліотек Харківського національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського "ХАІ" (ХНАУ "ХАІ"), Харківського національного університету радіоелектроніки (ХНУРЕ), Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця для ознайомлення з їх багаторічною роботою за УДК. Висловила вдячність колегам за співпрацю та слушні поради, адже у такій важливій справі установам потрібно об'єднуватися й обмінюватися напрацюваннями. Порушену проблематику розглянули у своїх доповідях і представники цих закладів освіти.

Зокрема, у виступі "Про адаптування індексів розділу "004 Комп'ютерна наука і технологія. Застосування комп'ютера. Оброблення даних" УДК у практиці роботи Наукової бібліотеки ХНУРЕ" досвідом поділилися завідувач відділу наукової обробки та організації каталогів Т. Шевченко і завідувач сектору О. Омельченко. Учасники семінару зацікавлено сприйняли доповідь "УДК — лінгвістичний засіб забезпечення комфортності пошуку в ІПС бібліотеки", яку представили досвідчені фахівці з індексування за УДК — заступник директора з наукової роботи Л. Смилова та завідувач відділу наукової обробки документів і організації каталогів Науково-технічної бібліотеки ХНАУ "ХАІ" О. Грабар.

Проблемних питань упровадження УДК наразі багато. Для їх ефективного розв'язання спеціалісти ХДНБ постійно спілкуються з викладачами ХДАК. Упродовж багатьох років плідно співпрацює із систематизаторами ВСК та надає значну допомогу висококваліфікований спеціаліст, знавець УДК В. Сєдих, який на практичному семінарі доповів про використання УДК у систематизації документів соціогуманітарного циклу.

Співробітники кабінету бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної підготували виставку "Практичні рекомендації з індексування документів за таблицями УДК", огляд якої зробила головний бібліотекар О. Непочатова. Учасники науково-практичного семінару мали можливість ознайомитися з методичними матеріалами, поставити запитання доповідачам і фахівцям, які мають досвід такої роботи, зокрема Л. Луханіній (ХДАК) — активному члену групи УДК у соціальній мережі Facebook.

Семінар проходив в атмосфері зацікавленості та згуртованості представників бібліотек різного відомчого підпорядкування. У читальній залі відділу літера-

тури іноземними мовами та міжнародних зв'язків відбулося практичне заняття за темою "Формування бібліографічних описів у автоматизованому режимі", матеріали якого підготували бібліотекарі відділу наукової обробки документів і організації алфавітних каталогів ХДНБ.

Інтеграція розподілених інформаційних ресурсів відбуватиметься ефективно лише за умови плідної взаємодії бібліотек України, використання міжнародних стандартів бібліотечної класифікації, корпоративної каталогізації, уніфікації лінгвістичних засобів та застосування єдиної методики формування пошукових образів документів.

Список використаної літератури

1. *Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування (ГОСТ 7.90—2007, MOD) : ДСТУ 6096:2009.* — [Чинний від 2009—07—01]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — Ш, Ш, 21, [1] с.
2. *Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. "Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка" ; уклад. : Н. В. Подошовка, М. М. Чегриньць.* — Харків, 2011. — 84 с.
3. *Ахвердова М.* Фасети та розділові знаки, які використовуються в Універсальній десятковій класифікації / М. Ахвердова // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 1. — С. 43—45.
4. *Гуцол Г.* Концепція реформ у галузі створення та використання державних бібліографічних ресурсів і реорганізації бібліотечного фонду України / Г. Гуцол // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 4. — С. 31—37.
5. *Гуцол Г.* Універсальна десяткова класифікація в Україні: історія, досвід, проблеми / Г. Гуцол // Бібліотечна планета. — 2018. — № 2. — С. 8—11.
6. *Зарванська І.* Універсальна десяткова класифікація як система організації знань авторських оригіналів / І. Зарванська // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 5. — С. 21—25.
7. *Зніщенко М.* Українська версія УДК: від постанови уряду до перспективи її впровадження в бібліотеках України / М. Зніщенко, Л. Соляник, Н. Острікова // Бібліотечний форум : історія, теорія і практика. — 2018. — № 1. — С. 33—38.
8. *Кириленко О. Г.* Інтеграція бібліотечних інформаційно-пошукових систем в аспекті уніфікації засобів лінгвістичного забезпечення / О. Кириленко // Інформація, комунікація, суспільство 2018 : матеріали 7-ї Міжнарод. наук. конф. ICS-2018. — Львів : Львів. політехніка, 2018. — С. 109—110.
9. *Муравйова В.* Методичне забезпечення діяльності публічних бібліотек з упровадження Універсальної десяткової класифікації (до 100-річчя Книжкової палати України імені Івана Федорова) / В. Муравйова // Бібліотечна планета. — 2018. — № 3. — С. 19—22.
10. *Петренко Н.* Вивчимо україномовні таблиці УДК / Н. Петренко // Вісник Книжкової палати. — 2003. — № 5. — С. 14—15.
11. *Подошовка Н.* Значення лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем та проблеми уніфікації інформаційно-пошукових мов для розвитку корпоративної каталогізації / Н. Подошовка // Бібліотечний форум України. — 2011. — № 3. — С. 16—19.
12. *Сенченко М. І.* Передмова головного редактора до 1-го видання / М. І. Сенченко // Універсальна десяткова

класифікація (УДК). Основна таблиця. 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Релігія. Суспільні науки / ДНУ "Книжкова палата України ім. І. Федорова". — Київ, 2008. — С. 5—6.

13. *Сербін О. О.* Індексуння ресурсів в Україні на шляху до інтеграції в міжнародний інформаційний простір / *О. О. Сербін* // VII Міжнародна науково-практична конференція "Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири" : зб. матеріалів / Укр. бібл. асоц. ; редкол.: В. С. Пашкова [та ін.]. — Київ : УБА, 2017. — С. 61—64. — 1 електрон. опт. диск (CD-R).
14. *Сєдих В. В.* Документні класифікаційні системи : конспект лекцій / *В. В. Сєдих* / Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2005. — 65 с.

Раскрыта тематика проведенных в Харьковской государственной научной библиотеке имени В. Г. Ко-

роленко научно-практических семинаров, посвященных внедрению Универсальной десятичной классификации, к участию в которых были привлечены преподаватели Харьковской государственной академии культуры и специалисты библиотек Харькова, имеющие опыт обработки документов согласно УДК.

The article reveals the topics of scientific and practical seminars devoted to the introduction of Universal Decimal Classification in the Kharkiv State Scientific Library named after V. G. Korolenko, the involvement of teachers from Kharkiv State Academy of Culture and specialists from Kharkiv libraries who have experience in documents processing on UDC.

Надійшла до редакції 4 лютого 2019 року